

Penetrația marelui domeniu în moșia Teișani

ELVIRA CIULIN — IONESCU

GION IONESCU

Șoseaua, atât de frecventată astăzi, Ploiești—Văleni—Cheia—Brașov trece chiar pe teritoriul comunei Teișani, din dreapta kilometrului 30 pînă la kilometrul 36¹. Teritoriul acestei comune face parte din fișia internă a Subcarpaților, ceea ce explică aspectul reliefului său foarte frământat și variat, caracteristică fundamentală a zonei. Plaiurile Teișanilor închid spre vest culoarul dintre cei doi pinteni paleogeni de flis: Ivăneț—Homoriciu și Lopătari—Vălenii de Munte.²

Suprafața arondată comunei de astăzi s-ar putea înscrie cu aproximație într-un dreptunghi cu laturile lungi spre nord și spre sud. Latura dinspre nord o desparte de satul Homoriciu, astăzi component al comunei Izvoare. Către est, dincolo de apa Teleajenului, care este hotarul său real și firesc, se află comuna Drajna de Jos. În sud se află orașul Vălenii de Munte, iar la vest apa Slănicului o separă de orașul cu același nume, Slănic.³ Dacă se aproximează la șapte kilometri distanța dintre cele două ape care mărginesc Teișanii, la est și la vest, s-ar putea admite că această comună are o suprafață în jur de 40 km².

Doi factori caracterizează istoria așezării Teișani. Primul l-a constituit șoseaua de comerț⁴, dar și strategică, Ploiești—Văleni—Brașov⁵, pe care s-au transportat mari capacități din produsele Țării Românești spre Brașov, iar de acolo se aducea renumita „brașovenie”. Cel de al doilea factor l-a constituit sarea, fie din subsolul propriu, fie din cel vecin al Slănicului. Dacă vestitele drumuri ale sării au început cîndva de la ocna Ghitioara, ele s-au continuat de la Teișani. Este de așteptat deci să fi fost întilnite carele cu sare ale moșnenilor din Teișani chiar în schelele Dunării sau pînă departe către Hotin.

Urmarea acestor doi factori a fost cărăușia, de care moșnenii din Teișani s-au bucurat din plin. Despre cărăușii din Teișani grăiesc documente din arhivele Brașovului, catagrafia din 1838⁶, și chiar docu-

¹ Arh. St. București, fond Ministerul Lucrărilor Publice, dosar 85/1910, schița de plan.

² Gh. Niculescu, I. Velcea, *Județul Prahova*, București, 1973, p. 14.

³ Biblioteca Academiei Române, Hărți D. LXXXIII. 1 (scara 1/100.000, planșa —Vălenii de Munte).

⁴ Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*, București, 1953, p. 25, 30.

⁵ Gh. M. Zagoritz, *Trecătorile Teleajenului*, in „Anuarul de geografie și antropogeografie”, III (1911—1912), p. 17, 65, 69 și harta <Trecători și drumuri vechi între Buzău și Prahova> (1/300.000, ediția Socce).

⁶ Arh. St. București, colecția Catagrafii, 1838, județul Saac, plaiul Teleajen, dosar 90, II, f. 660—671.

mentele Filipeștilor, care stau la baza acestei lucrări.⁷ Iată dar că obștea Teișani putea să se bucure de oarecare prosperitate.

Două precizări trebuie reținute pentru a se circumscrie problema marelui domeniu boieresc din această moșie. Mai întâi se arată că boierii Filipești, folosindu-se probabil de vecinătatea cu moșia Drajna și dominând obștea Teișani mai mult de 150 de ani, n-au fost singurii care s-au infiltrat aici. Au mai pătruns Pantazi căpitan și Scarlat Hrisoscoleu, gineri ai Mariei stolniceasa Filipescu, folosindu-se de protimisul de rudenie. Schitul Văleni, posedind în vecinătatea de nord moșia Homoricu, și-a apropiat de asemenea o parte din moșia Teișani. În sfârșit, au fost și alți acaparatori mai mărunți, cum e cazul lui Ene vâtaf de plai sau al unor neguțători din Văleni, dar de la care au răscumpărat totdeauna Filipeștii.

Cea de a doua precizare este că lucrarea se referă în mod exclusiv numai la fosta moșie Teișani. Comuna de astăzi înglobează și alte foste moșii: Stilpeasca, Stânculeasca, Mălăiasca etc., situate în partea de sud a comunei și care pot face obiectul altor lucrări.

Nu s-a putut afla cînd au descins Filipeștii în Teișani. În schimb, se știe că, la 25 aprilie 1683, domnul Șerban Cantacuzino întărea cumpărăturile de moșie pe care le realizase Matei Filipescu, fost mare agă, pînă atunci în hotarul obștii Teișani.⁸ Întrucît hrisovul lui Șerban vodă constată o stare de fapt încheiată mai înainte, s-ar putea admite că Filipeștii au apărut la Teișani, ca stăpîni, în ultimul sfert al veacului al XVI-lea, prin fostul mare agă Matei.

În comparație cu alte obști subcarpatice, mai mult sau mai puțin apropiate, penetrația feudalilor în Teișani a fost se pare mai tîrzie. Aceasta se datorește pomenitei cărăușii care, aducînd oarecare prosperitate, a făcut ca obștea să reziste mai mult. Pînă la urmă însă, excesivitatea fiscală, ce caracterizează mai ales perioada fanariotă, a condus la scăderea posibilităților financiare și coeziunii obștii, luată în sens demografic. Astfel, s-a ivit momentul prielnic ca vecinătatea cu Drajna să permită Filipeștilor a pași peste Teleajen, în Teișani.

Citalul hrisov cantacuzin grăiește ritos că marele agă „venit-a — nainte domniei mele la divan, împreună cu toți megieșii din Teișani, aducînd și zapisele megieșilor... care au fost făcute la mina boierului... ca să-și facă așezămînt”. Boierul își stabilea astfel un cap de pod sigur și oficializat, platforma juridică de pe care el și urmașii săi aveau să-și extindă acaparările în Teișani la proporții nebănuite.

Documentul mai constată că Matei Filipescu avea deja 13 funii și 1/8 în moșia Teișani, cu analogiile respective în averea extrateișenească a obștii, adică în muntele Pietrosul și Podurile Timpei, Valea Berii și Fîntina Cucului. Analogia se referea la averea în devălmășie: poduri,

⁷ Ibidem, colecția Documente istorice, DCXLV. Documentele din acest pachet sau din alte fonduri, referitoare la moșia Teișani au fost copiate de noi și constituite în două volume dactilografiate.

⁸ Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCXLV/ 196.

vaduri de moară, livezi, finețe și mai ales sarea.⁹ Numai pentru acest din urmă produs, sarea, Matei mare agă își apropiase o analogie de „50 de funii și jumătate de dijă de sare”. Pentru a-i oferi o întărire te-meinică, domnul a numit o comisie formată din trei mari boieri: Gri-gore mare logofăt, Danciu mare serdar și Fiera Racotă mare vistier. Înzeștrați cu răvașe domnești, ei aveau „să-i așeze și tociască” așezămîntul de care avea nevoie Matei Filipescu. În orice caz, cumpărătu-rile agăi, pînă la 1683, valorau 520 de taleri.

Este posibil ca, în continuare, cercetările să descopere și anaforaua celor trei mari boieri despre așezămîntul dintre moșneni și fostul mare agă. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît un alt hrisov domnesc amintește de așezămîntul întocmit de cei trei boieri. Este hrisovul lui Constantin Brîncoveanu din 6 martie 1688, prin care se reintăreau și cumpărăturile lui Matei în Teișani.¹⁰ Mai mult chiar, voievodul martir preciza că, în acest act de așezămînt, „avînd <aga Matei> tocmeală cu moșnenii, ca oriunde s-ar găsi sare mai bună și mai multă pe acea moșie a satului Teișani, să fie volnic dumnealui a face ocna de sare și să ia dijă din 10 bolovani unul și din jumătate de bolovan...”, pe care tocmeală de asemenea o întărea. După cum se vede, așezămîntul lui Matei era un contract leonin și un adevărat monopol al sării, dacă se mărginește no-țiunea la Teișani. Altcineva nu putea deschide ocne acolo. Un document arată că în răstimpul dintre 1688, data hrisovului lui Constantin Brîncoveanu și 8 iulie 1694, aga Matei își sporise funiile din dijma de sare cu cumpărături de 600 de taleri în „moșia de la ocnele vechi de la Slă-nic”¹¹, părți ce mai rămăseseră Slănicenilor nevîndute pînă atunci.

Dacă cercetătorul ar poseda o hartă a moșiei Teișani din 1700, ar constata că moșia prezenta numai hotarele exterioare care o despăr-țeau de celelalte moșii din jur. În interior nu existau încă hotarele despărțitoare între moși sau cete din punct de vedere genealogic, deși spi-țele lor se respectau în cadrul colectivității. Stăpînirea pămîntului con-tinua în devălmășie și venitul se repartiza prin analogie cu numărul de funii sau stînji, cum pomeneste și hrisovul lui Șerban Cantacuzino.

Destrămarea era însă avansată și evidentă, pentru că se vorbea tocmai de cete, de moși¹². Munca nu se mai făcea în comun și mai ales moșnenii nu-și mai vindeau pămîntul numai între ei, de la o familie la alta, ca pînă acum, ei îlinștrăinau și intrușilor. Dreptul lor, socotit genealogic, constatat oficial prin „boieri alegători și tocmielnici”, era acaparat cu zapise garantate de întreaga obște. De aceea s-a scris în primul hrisov că aga Matei s-a înfățișat lui vodă în divan cu „toți me-gieșii din Teișani”, deși numai unii dintre ei vinduseră.

Abia mai tîrziu, cînd dreptul genealogic (de baștină) în funii sau alte unități de măsură va fi materializat concret pe teren cu hotare proprii, deci cînd partea fiecăruia va fi și hotărnicită, se va putea citi pe hartă prăpastia în care aluneca inexorabil stăpînirea moșnenească din Teișani.

⁹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 130, I. 354.

¹⁰ Ibidem, colecția Documente istorice, DCXLV/200.

¹¹ Ibidem, CCCLXIX/104.

¹² P. P. Panaitescu, *Obștea fărâneasă în Țara Românească și Moldova. Orinduirea feu-dală*, București, 1964, p. 235–250.

Este momentul să se rețină că de la data hrisovului lui Șerban Vodă și pînă la 1818, Filipeștii stăpînituri în Teișani n-au încetat cumpărăturile din pămînturile acestei obști. Sint poate 200 de asemenea zapise. Chiar simpla lor citare ar cere un spațiu destul de mare. De aceea lucrarea se va mărgini numai la hotărnicieile ce vor apărea la perioade destul de scurte, creîndu-se adevărate etape de penetrație boierească. Rămîne deci stabilit că, în 1863, marele agă Matei Filipescu, mai apoi mare stolnic, stăpînea în moșia Teișani 13 funii și 1/8, cu venitul aferent după analogie.

Starea aceasta de fapt a devălmășiei în moșia Teișani s-a menținut pînă în 1702, răstimp în care fostul mare stolnic Matei Filipescu murise¹³, sfîrșitul său avînd loc la 1 martie 1669. În acel an a apărut și prima amputare a devălmășiei. Demersul acesta a fost întreprins de Maria stolniceasă Filipeasca, prima soție a răposatului Matei. La jalba acesteia, domnul Constantin Brîncoveanu poruncea altor 12 boiernași să meargă la fața locului în Teișani. Aceștia au tras moșia în cermeziș, deci în lățime, de la nord spre sud, „prin trei locuri, precum este obiceiul” și „au dat la o parte”, apoi au împietrit partea cuvenită Mariei¹⁴, creînd astfel primul hotar interior în moșia Teișani. Așadar, moșia Teișani a fost scindată în două: partea rămasă moșnenilor și partea stolnicesei Maria, exact cele 13 funii mari și 1/8 pe care le-a moștenit de la Matei și care au fost transformate de hotarnici în 775 stînjeni masă.¹⁵

Stînjenii Mariei au fost dați în înțelegere cu moșnenii, în partea de jos (sud) a moșiei, începînd din punctul Malul Vinos de pe Teleajen. Hotarnicii au mai scris despre această parte: „Și am împietrit, și din sus, și din jos”. Hotarele din est și din vest nu mai trebuia împietrite, deoarece se suprapuneau cu cele ale întregii moșii, în apa Teleajenului și Slănicului. Ei i-au înminat Mariei și țidula de stînjeni, cum cerea pravila hotărnicilor.

De remarcant este că le mai rămăseseră moșnenilor 1.410 stînjeni, adică aproape 2/3 din suprafața moșiei lor. Ei au cerut să fie împărțită în doi moși, unul din sus și altul din jos, fiecare a cîte 705 stînjeni masă.

Fărîmîțarea era însă mai accentuată. Cu ocazia acestei hotărnicii au ieșit din indiviziune și unii dintre moșneni, cum e cazul lui Pătrașco fiul lui Matei, cu 30 de stînjeni, sau Bratu feciorul Catanii, ori Badea Flotan, cu 230 de stînjeni.¹⁶ Hotarele se înmulțeau. Hotarelor li se impunea o dinamică deosebită, date fiind cumpărăturile pe care avea să le mai facă Maria Filipeasca¹⁷ sau alții din moșia care le rămăsesse moșnenilor.¹⁸

¹³ Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCNXLV/10 și 202. (Este ultimul document al Teișanilor semnat de Matei Filipescu).

¹⁴ Ibidem, DCNXLV/11 și 203.

¹⁵ Vezi planșa nr. 1 din această lucrare.

¹⁶ Arh. St. București, Documente istorice, DCNXLV/204 și 205. Vezi și O.D. Brezeanu, I. Jercan, N. I. Simache și M. Vulpescu, *File de istorie din trecutul comunei Teișani, Ploiești*, f.a., p. 100–102.

¹⁷ Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCNXLV/12–13.

¹⁸ Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, XLIX/12 și 21; XLVI/8.

Prin 1724, apare concurent la acaparare în Teișani „dumnealui jupinul Pantazi Primichiriu”¹⁹, fost mare căpitan de Slatina, dar care avea în Teișani de mai înainte moșie.²⁰ Moșia de mai înainte nu constituia altceva decât stinjenii cumpărați de Maria, după hotărnicia din 1702. Nu trebuie să surprindă. Acei stinjeni fuseseră dați fiicei sale Voichița, care se recăsătorise cu Pantazi căpitan.²¹ În afară de Pantazi, a mai cumpărat sau a primit donație și egumenul Gherasim al schitului Văleni de pe Teleajen. Schitul avea moșie în hotarul vecin Homoricu și egumenul s-a folosit de acest criteriu al vecinătății.

Anul 1729 a fost marcat pentru istoria obștii Teișani de hotărnicia întocmită de fostul mare medelnicer Constantin Năsturel și gase boier-nași din partea locului. Hotărnicia a fost stîrnită de jalba ce au făcut-o Pantazi și egumenul ca să li se comaseze cumpărăturile și să li se separe părțile astfel realizate de moșia moșnenilor, care nu fusese vîndută pînă în acel moment. Domnul Nicolae Mavrocordat, aflat pe atunci în a doua sa domnie, a aprobat cererea și a poruncit de urmare²².

Schitul Văleni i-au revenit 150 de stinjeni masă²³. Aceștia au fost măsurați în curmezișul moșiei megieșești, „în moșul de sus”, din hotarul Homoricului, unde se afla moșia schitului, către sud. Lungimea lor era aceea a întregii moșii, din Teleajen în Slănic. Partea lui Pantazi a înglobat 797 de stinjeni masă și i s-a dat imediat la sud de aceea a schitului, pînă în Valea lui Dragomir.²⁴

Iată dar că moșnenii pierduseră, numai într-un sfert de veac, încă 950 de stinjeni masă. Mai rămăseseră în Teișani 23 de familii de moșneni care, la acea dată, 26 iulie 1729, stăpîneau abia 688 de stinjeni.²⁵ Se poate spune că, din 1729, moșia megieșească, puțină cît mai rămăsese, a fost strînsă și mereu amenințată de cele două fălci ale unei menghine uriașe: din nord egumenii Vălenilor și Pantazi, ajuns medelnicer, iar dinspre sud urmașii Mariei stolniceasa.

Următoarea hotărnicie a moșiei Teișani s-a efectuat la 15 mai 1776. În perioada dintre 1729—1776 se stînseseră din viață atît Maria Filipasca cît și Pantazi medelnicerul. Partea de moșie a celui din urmă rămăsese în grija unei rudeni prin alianță, Atanasie paharnic. Pentru a plăti unele datorii ale răposatului medelnicer, în 1745, cei 797 de stinjeni fuseseră zălogiți la Ene vâtaful de plai, cu 780 de taleri.²⁶

După 30 de ani, moșnenii Teișani luaseră zălogul asupra lor, întorcînd urmașilor lui Ene vâtaful cei 780 de taleri²⁷. În judecata pe care au întîmpinat-o, moșnenii au invocat protimisîsul de rudenie cu vechii

¹⁹ Ibidem, colecția Documente istorice, DCXLV/16, 18, 209—212 și CCCLIX/113.

²⁰ Ibidem, DCXLV/17, 20.

²¹ Ibidem, fond Achiziții Noi, XXXI/11. Acest document mai arată că perechea Matei mare agă și Maria a mai avut două fiice, Maria și Anuța, pe care le-au înzestrat cu mari averi.

²² Ibidem, fond Mănăstirea Cotroceni, XLVI/10.

²³ Ibidem, XLVI/21. Vezi și colecția Documente istorice a DCXLV/213—215.

²⁴ Vezi planșa nr. 2 din această lucrare.

²⁵ Arh. St. București, fond Mănăstirea Cotroceni, XLVI/23.

²⁶ Ibidem, colecția Documente istorice, DCXLV/25, 218.

²⁷ Ibidem, DCXLV/27.

vinzători și teama ca pământul „să nu ajungă pe mâini streine”. Tot atunci au luat și moara ce era, de asemenea, zălog, căci „li s-a căzut, fiind iarăși de la neamul lor”. Pentru ea au întors alți 380 de taleri lui Nicolae Argintoianu, ginerele lui Anastasie paharnicul.²⁸

Între timp, succesiunea Mariei și a lui Matei Filipescu în Teișani se deplasase către un nepot de frate, anume Pană (al II-lea) Filipescu și Manolache Hrisoscolev. Acesta din urmă era îndreptățit numai la 190 de stinjeni „ca o zestre”. Tatăl lui, Scarlat stolnic Hrisoscolev, fusese ginerele Mariei Filipeasca.

Acești doi urmași ai Mariei stolniceasa au cerut domnului Alexandru Ipsilanti o nouă hotărnicie, cu care au fost însărcinați Dumitru Cioranu, fost mare paharnic și Radu Goleșcu, fost mare clucer, însoțiți de Oancea, al doilea portar.²⁹ Hotarnicii au ales și au împietrit cei 190 de stinjeni ce au revenit lui Manolache. Ceilalți 586 din partea Mariei au fost transferați fostului mare logofăt Pană (II). Lingă acești 586 s-au adăugat alți 370 de stinjeni, pe care îi cumpărase vel logofătul cu 8 zapise între 1703—1727, realizând 955 de stinjeni. Pentru a nu intra cu stăpînirea în vatra satului, aceștia i-au fost împietriți în două hotare: unul de 546 de stinjeni, la sud de moșia moșnenilor, iar restul pînă la 955 la nord de moșia megieșească.³⁰

Dar moșnenii erau nevoiți să vîndă mereu. „Răzmirița nemților”, sporul de dăjdii și „alte zaharele ce au curs acum în vreme de oștire” au făcut ca satul să se risipească. Pînă la urmă, cei mai mulți s-au întors să refacă satul. „Siliți de zapeii și cu strașnici mumbașiri... îngreunîndu-se oștirile... cu cereri, peste cereri”, au vîndut³¹ averile celor fugiți, „ca să scape și ei de la gros”³². Se pot da și exemple.³³

În actele Teișanilor apare către 1790 fiul lui Pană (II), fostul mare vistier Constantin Filipescu. Acesta a înlăturat pe unii cumpărători sau răscumpărători, invocînd la judecăți des folosita excepție a protinisi-sului.³⁴ Noul stăpîn a pus în mișcare morișca hotărniciei.³⁵ De data aceasta, hotarnic a fost șetrarul Mihai Greceanu.³⁶

La 20 august 1798, șetrarul Greceanu întocmea hotărnicia părții Filipescului, a medelnicerului Manolache Hrisoscolev și a celor trei codri de loc: Degerații lui Dumitrașco Racoviță, fost mare ban, al unor Slăniceni în moșia Teișani și al Mănăstirii Colții, pe care exista vechea ocnă.³⁷ Iată rezultatul în scurt al acestei hotărnicii: 150 stinjeni ai schitului Văleni; 796 stinjeni ai marelui vistier Constantin Filipescu, în hotarul de sus (nord); 110 stinjeni ai răposatului Ene vâtaf și care aveau să fie răscumpărați de vistier; 540 stinjeni ce mai rămăseseră moșnenilor; 396 stinjeni, tot ai vistierului, dar în hotarul de jos; 476 stinjeni ai marelui paharnic Manolache Hrisoscolev.

²⁸ Ibidem, DCXLV/26, 219—220.

²⁹ Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCXLV/28.

³⁰ Vezi planșa nr. 3 din această lucrare.

³¹ Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, DCXLV/35.

³² Ibidem, DCXLV/45.

³³ Ibidem, DCXLV/46, 48.

³⁴ Ibidem, DCXLV/47.

³⁵ Ibidem, DCXLV/49.

³⁶ Ibidem, DCXLV/67.

³⁷ Ibidem, DCXLV/68.

De reținut că acești ultimi și penultimi 872 de stinjeni aveau lungimea din Teleajen și pînă în valea Bughia. Erau mai scurți. În capătul de vest al acestora se aflau cei 3 codri amintiți, a căror lungime era orientată de la nord către sud. În partea de nord a moșiei se găsea așa-zisul Gol al Tăricenilor, format în realitate din vechile curături de pădure și se găseau cîte una pe părțile de moșie a schitului și a lui Iordache postelnicul, urmașul lui Ene vâtaf, iar celelalte cinci pe partea marelui vistier.³⁸ Pricina cu Tăricenii a durat mulți ani, pînă la lichidarea ei, și atunci prin măsura extremă ca „golurile” să fie cumpărate de Filipești.

Etapa aceasta se caracterizează prin insuccesul celor doi mari boieri, C. Filipescu și M. Hrisoscolev de a acapara cu ajutorul hotărniciei golurile Tăricenilor și cei trei codri de loc din sud-vestul moșiei.

Abia trecuseră 12 ani de la hotărnicia Greceanu. Fostul mare vistier ceruse între timp răscumpărarea celor 33 de stinjeni cumpărați de Mihai bogasierul de la fugarul Stan Duduci și de la Gheorghe fiul lui Vilsan. El continua însă și cumpărarea altor stinjeni de la moșneni. Numai în trei ani, adică între 1805—1808, vistierul reușise să-și aproprie încă 50 de noi stinjeni.³⁹ Așa se face că, după amintiții 12 ani, adică în 1810, să i se fi admis măsurarea și alipirea acestor stinjeni de către doi hotărnici: Tudorache Homoriceanu, din partea boierului și Stoica Buiescu căpitan, ales de moșneni.⁴⁰

Pentru a evita să li se ia „căminurile ce au vechi, cu case, cu tot și < să > rămînă clăcași”, moșnenii au convenit cu vechiul boierului ca 50 din acei 88 de stinjeni să fie alipiți la hotarul de jos al vistierului, iar restul de 38 la cel de sus.⁴¹ Orice nouă cumpărătură în viitor trebuia să atingă și vatra satului. Menghina devenea și mai amenințătoare. Ea avea să muște în curînd și din satul propriu-zis.

La 8 februarie 1813, Constantin Filipescu, ajuns mare ban, obținea de la domnul Ion Gheorghe Caragea să i se orinduiască de către ispravnicii „boiernăși cu praxis la fața locului”, ca să-i alegă alți 94 de stinjeni prin răscumpărare de la neguțătorul Panca, pe același considerent al protimisîsului.⁴² Oricite „șiretlicuri” a folosit Panca, n-a putut rezista marelui boier. Ispravnicii au trînis pe postelnicul Tudorache Homoriceanu și pe polcovnicul Dumitrache, vâtaful plaiului.⁴³ Ei și-au îndeplinit însărcinarea⁴⁴, dar de data aceasta trebuia sacrificate și parte din căminuri. Moșnenii însă s-au opus.⁴⁵ Hotarele aveau să se modifice

³⁸ Vezi planșa nr. 4, cu excepția anului 1779 (fășia cea îngustă cu moara de pe Teleajen).

³⁹ Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCXLV/94, 95.

⁴⁰ Ibidem, DCXLV/104.

⁴¹ Ibidem, DCXLV/98.

⁴² Ibidem, DCXLV/99 și 113.

⁴³ Ibidem, DCXLV/100.

⁴⁴ Ibidem, DCXLV/102.

⁴⁵ Ibidem, DCXLV/101.

totuși vertiginos, date fiind alte și alte cumpărături de pământ moșnenses.⁴⁶ Natural că gilcevele cu moșnenii se înmulțeau.⁴⁷

Așa se face că pentru moșia Teișani se efectua în 1814 o nouă hotărnicie, moment deosebit de important în examinarea stării sociale a colectivității respective. Hotărnicia a fost întreprinsă de același postelnicel Tudorache, conform unei porunci domnești, la cererea lui Constantin Filipescu. Cu această ocazie, noile cumpărături nu mai puteau evita căminele moșnenilor, și pentru „a nu suferi clăcășia decît cei ce vinduseră”, moșnenii rămași încă stăpîni pe pămîntul lor au cerut „să se dea fiecare cumpărătoare pe unde au stăpînit vînzătorii și neamul lor”.⁴⁸

În felul acesta, pe schița de plan a moșiei Teișani apare o a treia zonă de stăpînire a lui Constantin Filipescu.⁴⁹ Era o fișie îngustă, e drept, dar care spune cercetătorului că visul marelui ban țintea ca, pe încetul, cele 3 hotare să se unească, apropiindu-și în același timp tot pămîntul moșnensesc.

Se înțelege că moșia era de-a dreptul hăcuită. În fața acestui păienjenis de hotare, moșnenii, cîți mai rămăseseră cu părți nevindute, au hotărît să se hotărniciească și părțile lor, de teamă ca pînă la urmă pămîntul să nu se mai ajungă și să rămîie cu stînji recunoscuți, dar fără acoperire în moșie. Cazuri de asemenea natură se întîmplaseră deja în moșiile vecine dinspre sud.⁵⁰ Era în realitate dezintegrarea ultimei părți de devălmășie.

Prin această ieșire din indiviziune, moșnenii au cerut ca Tudorache postelnicelul să ia de bază hotărnicia banului Năsturel, iar lungimea stînjiilor „din cap în cap”, adică din apa Teleajenului pînă în cea a Slănicului. Zăpășul lor de învoială cu postelnicelul era semnat de 23 moșneni, dintre care doi locuiau în Slănic.⁵¹ Slănicenii erau probabil zestrași.

În ceea ce privește moșia moșnensescă, hotărnicia și alegerea erau gata la 4 decembrie 1814.⁵² În pachetul de documente al Filipeștilor Teișani țidulele se află îngemănate într-un catastih (terfelog), constituind documentele 117—132. Pentru culegerea folosită s-a reproduș numai un simplu extras, pentru a se arăta cu cită migală s-a putut trasa noua serie de hotare. Au fost necesare 5—21 de trăsuri.⁵³

Revenind la domeniul boieresc, cu ocazia acestor lucrări, care au durat pînă la 1818, s-a ivit și surpriza. Mai întii, la trăsura a doua, adică de la mijlocul moșiei, Homoriceanu a gășit că schitul Văleni era „păgubaș pe 70 de stînji”. În schimb, a aflat „spor în moșia moșnenilor”. Stîrîndu-i bănuiala, hotarnicul a pornit să verifice. A gășit pietrele hotare dintre partea de moșie a schitului și cea moșnensescă „date jos”. Con-

⁴⁶ Ibidem, DCXLV/102, 108.

⁴⁷ Ibidem, DCXLV/106.

⁴⁸ Ibidem, DCXLV/109, 110 (schița) și 112.

⁴⁹ Vezi planșa nr. 4 din această lucrare.

⁵⁰ Arh. St. București, fond Mănăstirea Cotroceni, XLIX/45. Vezi și colecția Manuscrise, nr. 206, f. 228.

⁵¹ Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCXLV/112.

⁵² D. I. Brezeanu, *Ocolnița comunii Teișani, plasa Teleajen, județul Saac*, în „Revista Istorică”, XIV(1928), nr. 10—12, pp. 371—391.

⁵³ Arh. St. București, Colecția Documente istorice, DCXLV/117, 132.

tinuind verificarea, s-a dovedit că nici stinjenii lui Constantin Filipescu nu ieșeau la socoteală, dat fiind că „se lățise” moșia moșnenilor.

Pentru ca lucrurile să se rezolve în surdină, hotarnicul a propus moșnenilor îndreptarea. Ei nu voră, „iar popa Costandin cu totul s-a împotrivit”. Era același preot recidivist și amenințat de pedeapsa domnească și mitropolitană nu cu mult înainte, și tot pentru strămutare de hotare și incitare la împotrivire. Postelnicul hotarnic mai seria în raportul către marele ban Constantin Filipescu de admonestarea cu care l-a înfruntat popa Costandin, care „și mai nainte a stricat pietrele moșiei dumitale; și că nu mi se cade să fiu hotarnic, fiind și eu moșnean”⁵⁴.

Cea de a doua surpriză o ofereau Tăricenii, care imitaseră pe preotul amintit, înlăturând și ei pietrele și călcând moșia. Cauza aceasta l-a determinat pe Constantin Filipescu să ceară scoaterea lor cu totul de pe întinsul moșiei sale, deoarece nu respectaseră angajamentul de a nu se mai întinde cu călcarea moșiei boierești.⁵⁵ La judecată, Tăricenii au negat.

Istovindu-se probabil răbdarea Filipeștilor, marele vornic Grigore Filipescu, intrat de curînd în stăpînirea moșiei Teișani, a găsit mai nimerit să termine cu ei, cumpărîndu-le golurile. Și în adevăr, epistații lui cumpărara totul. Erau în total 166 de stinjeni.⁵⁶

Dar despre aceste cumpărături, la 21 august 1818, postelnicul Tudorache îi raporta marelui vornic că Tăricenii îi vinduseră cei 166 de stinjeni din propria moșie a vornicului.⁵⁷ Prin vînzările făcute, Tăricenii tot nu aveau să iasă din moșie.

Fostul mare ban Constantin Filipescu, în paralel cu pricinile avute cu popa Constantin și Tăricenii, continuase iureșul cumpărăturilor.⁵⁸ Începînd de la 1 februarie 1815 și pînă la 10 mai 1817, el cumpărara încă 81 de funii cu 10 zapise și plătiase 745 de taleri.⁵⁹ A fost ultima vijelie. Cu ea s-au terminat, se pare, atît cumpărăturile Filipeștilor în Teișani, cît și viața fostului mare ban.⁶⁰

Faptul că pentru perioada dintre 1818—1833, adică timp de 15 ani, amintitul pachet de documente ale Filipeștilor despre moșia Teișani prezintă un gol lipsit de acte, nu înseamnă că obștea Teișani nu a suferit frămîntări. Cel puțin arendașii, dornicii totdeauna de îmbogățire rapidă, trebuie să fi dat dovezi de silnicie în detrimentul obștii Teișani.

Dar tăcerea aceasta mai are o explicație temeinică. A fost revoluția lui Tudor Vladimirescu, cu care se încheia în fapt perioadă fanariotă și care a zdruncinat din temelie sistemul social anacronic, făcînd să răsară zorile transformărilor ulterioare.

⁵⁴ Ibidem, DCXLV/114.

⁵⁵ Ibidem, DCXLV/135 și 343.

⁵⁶ Ibidem, DCXLV/169.

⁵⁷ Ibidem, DCXLV/180, 345 și 346.

⁵⁸ Ibidem, DCXLV/139, 144—149, 152, 154, 156, 308—326.

⁵⁹ Ibidem, DCXLV/151.

⁶⁰ Ibidem, DCXLV/155, 327. (Este ultimul document semnat de banul Constantin Filipescu).

Chiar unul dintre documentele de mai târziu ale Filipeștilor dezvăluie că revoluția pornită din Padeș a avut răsunet și în Teișani. Într-un raport din 1834, se arată că, cumpărăturile făcute cu ultimele 20 de zapise, amintite mai sus, nici nu intraseră „în întruparea moșiei Teișani (bineînțeles a moșiei Filipescu n.n.) din pricinile întâmplării zaverii...”⁶¹

Revoluția lui Tudor a mai avut darul să stîrpească și cîntecul de lebadă al stăpînirii Filipeștilor în Teișani. Înainte de a asculta însă acest cîntec, este neapărat de reținut că, deși judecățile și hotărnicile validaseră cumpărăturile cu cele 20 de ultime zapise, printre care și ale ciocănașilor Tăricești, n-au intrat în stăpînirea Filipeștilor, deși fuseseră plătite. Și nu vor intra nici după aceea. Așa încît hotărnicia Homoriceanu a rămas fără efect în aceste 20 de cazuri.

Iată preludiul cîntecului amintit. La 7 octombrie 1833, fostul mare vornic Grigore Filipescu și soția sa Tarsița întocmeau foaia de zestre pentru fiica lor Anastasia. Dota constituită îngloba 13.100 de galbeni împărâtești, dintre care 3.000 erau în numerar. Pentru restul de 7.100 de galbeni, vornicul oferise moșia Teișani. Drept ceilalți 3000 de galbeni erau prețuite bijuteriile (mărgăritare, briliante, smaralde), argintăria și îmbrăcămintea.⁶²

Anastasia urma să se căsătorească cu podpolcovnicul Mihail Fonton de Verraion din „ghineraricescul ștab” al trupelor rusești aflate în Țara Românească. Era unul din aghiotanții generalului Kiseleff. Marele vornic făcuse greșala să menționeze în foaia de zestre că viitorii soți au voie „să o vînză”.

Primul pas făcut de Mihail Fonton a fost să obțină o catagrafie oficială a moșiei. În zilele de 29 și 30 ianuarie 1834, Manolache Papadat, membru al Judecătoriei județului Saac, asistat de consilierul Ștefan Crijonovschi de la consulatul rusesc din București, în prezența podpolcovnicului Verraion și a medelnicerului Mirzea, subcîrmuitor al plaiului Teleajen, și a altora, au făcut investigațiile necesare. Mărturiile „în frica lui Dumnezeu” au dat preotul Vasile, postelnicelul Ilarion Ioniță, pîrcălabii Ilie Ciolac și State, ispravnicii Tănase și Ene Streche, precum și sătenii din Teișani. Au fost de față inginerul hotarnic Teodor Palade și Alexandru Geanoglu Lesviodax.⁶³

Grupul acesta a văzut „casa boierească, moara, hanul și pădurea”. Cele relative la clăcași, curături de fin, livezi și pruni, arături, izlazuri ș.a. urmau a se face după arătările locuitorilor și ale arendașului. Hota-rele trebuia precizate printr-o nouă hotărnicie. Se pare că aceasta se află în alt fond de la Filiala Arhivelor Statului din Ploiești. Culegerea ce se folosește în această lucrare dispune de o fotocopie de pe harta ce a însoțit hotărnicia, și în care sînt suficiente elemente pentru a se vedea că moșia Verraion era aceeași cu cea din hotărnicia Homoriceanu, apărînd și al treilea hotar Filipescu.⁶⁴

⁶¹ Ibidem, DCXLV/186.

⁶² Ibidem, DCXLV/347.

⁶³ Ibidem, DCXLV/185.

⁶⁴ Ibidem, DCXLV/191. (După acest plan rusesc s-au întocmit planșele anexate din această lucrare).

Iată și o succintă privire asupra catagrafiei care s-a întocmit și semnat de comisia amintită. S-au găsit 102 familii de clăcași, din care 55 la Teișani, 26 la Curmătură și 21 la Malul Vinăt. În afară de aceștia, mai erau 19 la Slănic, dar care „nu s-au supus a-și plăti datoria lor”. Clăcașii posedau 354 de boi, 125 de vaci, 45 de cai, 28 de oi și 20 de capre.

S-au înregistrat 31 de curături făcute de locuitorii din Teișani și alte 32 de slăniceni. S-au mai găsit 351 stinjeni mici pentru fin pe Valea lui Dragomir și alți 380 de stinjeni scurți, tot pe aceeași vale, iar 25 la Piatra. Mai sînt menționate : izlazul ce se arenda la ocna Slănic pentru pășunatul cailor de la carele cu sare, cu 1.500 lei anual, pogoane de grîu, orz, ovăz, mei și porumb, 4 livezi boierești cu cîte 150 de pruni, livezi mici și mari ale clăcașilor, alte 13 livezi de pruni ale streinilor, adică ale locuitorilor clăcași din cătunul Teișanii Streini.

În catagrafie sînt descrise în amănunt : hanul de pe drumul mocanilor, grajdul pentru 16 cai, moara cu două roate de pe apa Teleajenului, casa boierească din sat („nouă de patru ani”) cu băcănie, cîrciuma de pe drumul Scheiului (actuala șosea Vălenii de Munte—Cheia n.n.) cu bordei, două vaduri de cîrciumă la Malul Vinăt și la Curmătură, trei păduri.⁶⁵

Pentru a se vedea veniturile anuale ale acestei moșii, este suficient să se afle că, pe anul 1834, podpolcovnicul Fonton avea să încaseze 27.820 de lei. Prezintă interes deosebit categoriile de venit. Se percepea de la fiecare clăcaș cap de familie cîte doi galbeni pe an sau 64 de lei. Deci, galbenul era cotate în 1834 cu 32 de lei. În total se încasa de la clăcași 7.360 de lei. Mai erau 15 însurăței care plăteau numai cîte un galben și, în plus, ca toți clăcașii, pentru „clacă, obăcie, ziua de lucru și carul de lemne”. Se specifică despre clăcași că se îndeletniceau „cu plugăria, livezi de pomi și cu deosebire cu cărașia, cu 352 de boi”. După stînjinii cei scurți de pe Valea lui Dragomir și Piatra, intrau în punga boierească aproape 4.000 de lei, iar după cele 500 de pogoane arătore aproape 6.000 de lei.

Cele patru cîrciumi din Teișani, Malul Vinăt, Curmătura și Slănic aduceau un venit de 1300 de lei, moara boierească 2500 de lei și „hanul de piatră cu grajd și prăvălie.. de pe drumul Mocanilor ce vine la Vălenii de Munte din Austria pe la Teișani ⁶⁶ ... 1200 lei”.⁶⁷

Documentul acesta cuprinde, în partea finală, și unele amănunte descriptive ale moșiei. Astfel, în afara acareturilor, moșia dispunea de pădurea oprită la tăiere, deci numai pentru boier, „în trei văi mari, pe amindouă părțile văilor și anume : la Cruce, la Stîlp și la Birza, a căror lungime se socotește a fi mai mult decît 5000 de stînjieni”.

Iată și starea de fapt a moșiei, ceea ce s-ar fi putut afla din hotărnicia făcută de Teodor Palade : „Lungimea moșiei se mărginește între

⁶⁵ Ibidem, DCXLV/182.

⁶⁶ Vezi fotocopia de pe planul moșiei Teișani, întocmit de topografii ruși, inclus în colecția Documente istorice, DCXLV/191.

⁶⁷ Arh. St. București, colecția Documente istorice, DCXLV/182.

rîurile Teleajenului și Slănicului și se întinde pînă la stînjeni 4000, iar în lățime se împarte în două, adică partea din sus 800 și partea din jos 775, care fac peste tot 1575 de stînjeni masă. Între aceste amîndouă părțile se află partea megieșească, cuprinzătoare pînă la 500 stînjeni masă și se vede că în vremea cînd s-a hotărît această moșie de stăpînii ei, s-a lăsat în mijloc partea moșnenilor, cu socoteala ca, oricînd vor vinde ei <moșnenii>, să le cumpere <stăpînii>, folosindu-se de dreptățile megieșești, care s-a și întimplat, cumpărînd stăpînul Teișanilor cîteva părți. . .” Aminteste apoi de necazul cu „zavera” și continuă: „dacă se va hotărî acum moșia, apoi megieșească va rămîne o prea mică parte, pe care de la dînșii foarte lesne se poate răscumpăra. Acum însă, stăpînii Teișanilor stăpînesc între dînșii (adică între moșneni n.n.) numai 54 stînjeni masă în lungul de la Valea Teleajenului, pînă la valea Birzii și 15 stînjeni masă din Stîlpu, pînă la Tăriceni”⁶⁸.

Din cele expuse, dar și din harta moșiei, întocmită cu siguranță de ofițerii topografi ruși, aduși de Mihail Fonton la Teișani, se vede că moșnenii stăpîneau în Teișani mai puțin de o pătrime din fosta lor moșie. Și toate pierderile acestea se produseseeră numai în 150 de ani de la penetrația primului boier Filipescu în Teișani.

Starea socială a obștii Teișani din acea vreme se poate desprinde și mai bine din catagrafia anului 1838, unul dintre primele recensăminte oficiale ale Țării Românești. Pentru satul Teișanii Megieșești, catagrafia a înregistrat 130 de familii, cu 255 de pogoane lucrate și semămate cu porumb, grîu sau orz. Aceste familii aveau 28 de cai, 236 de boi, 72 de vaci, 82 de oi, 28 de capre, 44 de rimători și 7.260 de pruni.

Dintre capii de familie numai 60 erau moșneni, în catagrafie menționați însă „cu casa pe moșie proprie”. Pentru unii dintre aceștia 60, mențiunea este completată cu numărul de stînjeni (4, 6 5,8), mai totdeauna foarte mic. Pot fi semnalate două excepții: Tudor ginerele lui Tănase Breazu, cu 20 de stînjeni și Dinu fiul lui Stan Duduci, cu 34 de stînjeni. Printre moșneni erau și din cei cu 1—2 clăcași. Aproximativ 50 dintre clăcași sînt arătați a fi „clăcaș al dumnealui Fonton”⁶⁹.

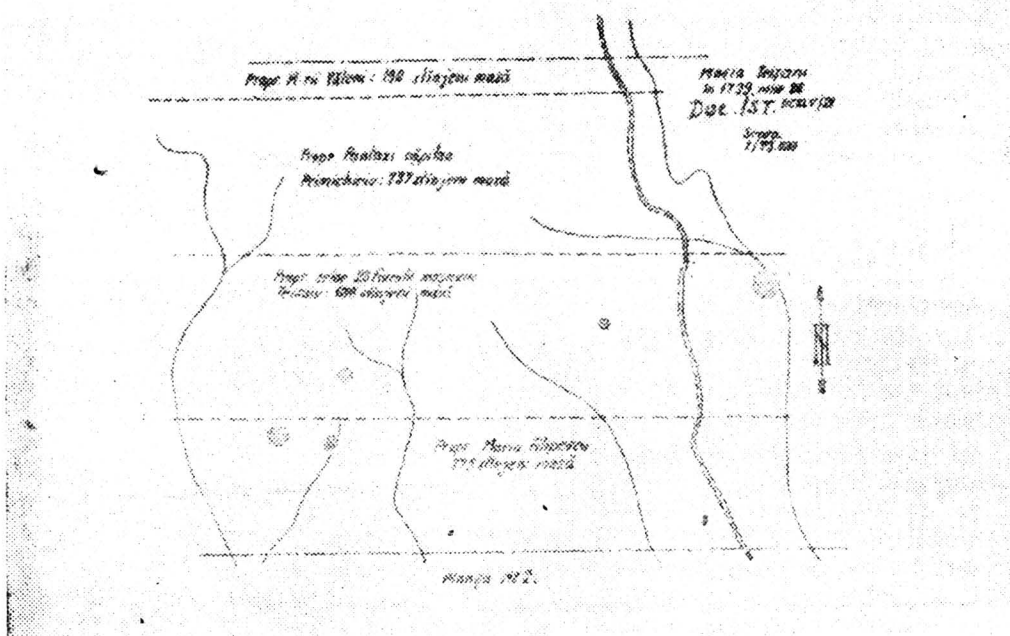
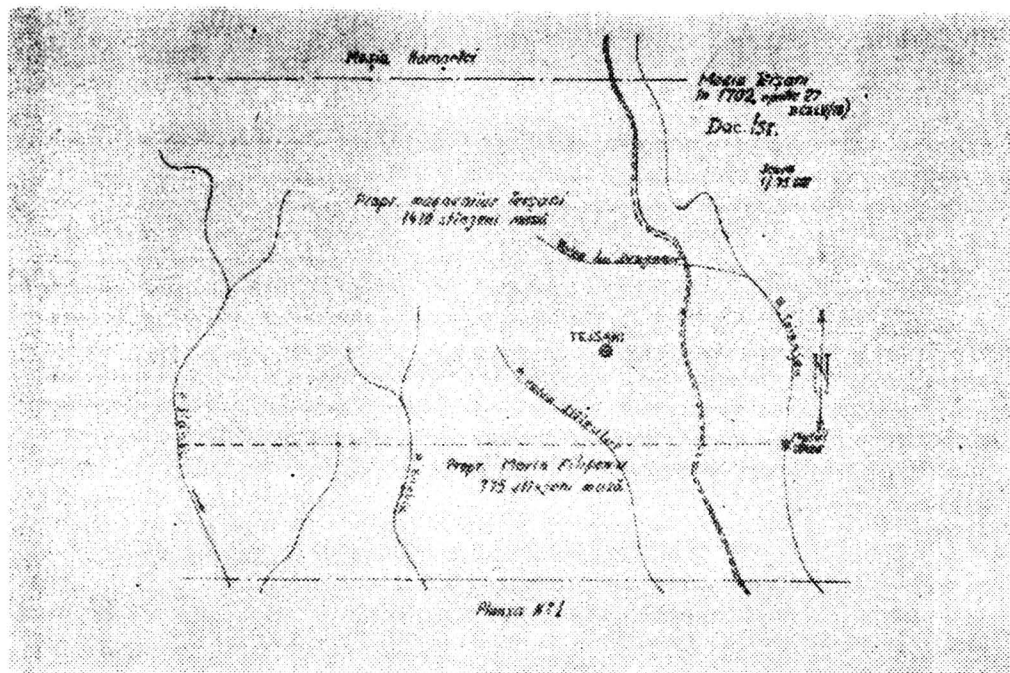
Marea majoritate a locuitorilor din Teișani erau cărăuși, consecință imediată a așezării lîngă șoseaua către și dinspre Brașov, o adevărată constantă istorică. Apar ca meseriași: 3 cojocari, 1 rotar, 2 dulgheri, 1 neguțător patentar (Dinu Stan Duduci), 1 baci, 2 poterași, 1 bărbier, 2 cismari și 1 preot.

În Teișanii Streini, mai înainte Malul Vinăt, se aflau 30 de familii, cu 98 de suflete. Aceștia lucrau 42 de pogoane și aveau 14 cai, 48 de boi, 10 vaci, 40 de oi, 40 de rimători și 1065 de pruni. Toți capii de familie erau clăcași ai lui Fonton. Trei erau cismari.

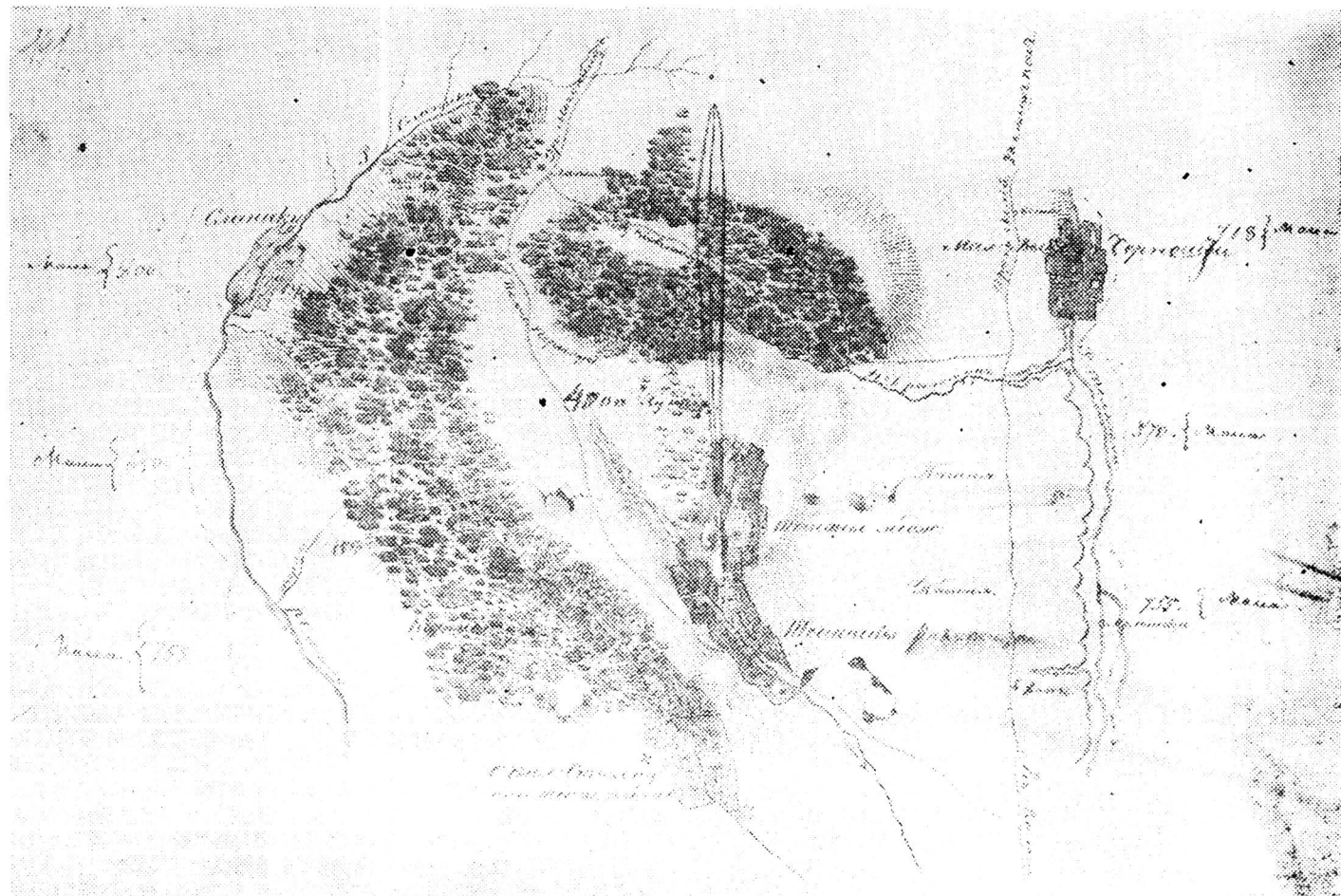
În final, starea obștii Teișani arată că pe cei aproape 40 km² de moșie se mai aflau doar 60 de familii megieșești, cu frînturi de moșie de 4—8 stînjeni. Erau efectele nenorocite ale pauperizării continue a moșnenilor, ceea ce condusese la destrămarea totală a obștii și facilitase astfel pătrunderea domeniului boieresc de proporții colosale.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

Harta rusă a mănăstii Teșani (Arh. St. Buc., Col. Doc. Ist. DCXLV/191).

După cinci ani de la amintita foaie de zestre, evenimentele s-au precipitat vertiginos. La 14 iulie 1839, perechea Anastasia și Mihail Fonton trimitea din „Santpeterburg” consilierului rus din București, Eustație Simionovici Copov, procură de vânzarea moșiei Teișani cu prețul de 9000 de galbeni olandezi.

În acest act de împuternicire se cuprinde și mențiunea că Eustație Copov trebuia să plătească din prețul încasat „împrumuturile ce a făcut cu emanetarisirea aceleiași moșii”, apoi restul de bani și „zapisele cele de împrumutare, rupte”, să fie trimise lui Mihail Fonton la Petersburg. Astfel, se află că moșia Teișani fusese amanetată în acest scurt răstimp, de 5 ani, de la căsătorie.⁷⁰ Probabil că pentru aceste „emanetarisiri” fusese nevoie de catagrafie și hotărnicia oficială.

Vânzarea avea să se efectueze în fapt la 30 octombrie 1839. Cumpărătorul era tot un străin, prințul sîrb Miloș Obrenovici, care a plătit prin vechilul său, pitarul Gheorghe Băleanu, 9000 de galbeni olandezi, echivalentul a aproape 300.000 de lei.⁷¹

Negreșit că istoria domeniului boieresc în Teișani nu se sfârșește cu risipitorul Mihail Fonton de Verraion sau cu prințul speculant Miloș Obrenovici. Atît oferă documentele scoase la lumină din sursele Filipeștilor. Documente de altă proveniență vor arăta trecerea acestei moșii în alte miini de stăpîni sau arendași. Cumpărarea ei de la prințul Miloș de către Hristodor Stavridis și stăpînirea ei de urmașii acestuia pînă în 1945 este deja semnalată în studiul de prezentare a celor 215 documente culese de D. I. Brezeanu.⁷²

R É S U M É

La propriété de Teișani est située à 30 km nord de Ploiești, sur la rive droite de Teleajen. Du temps jadis les paysans qu'y vivaient avaient bénéficié du sel qui se trouvait dans le sous-sol et du charroi qu'ils faisaient sur la route de commerce avec la ville de Brașov. Pourtant, entre 1683—1817, quatre grands boyards de la famille Filipescu se sont appropriés, par des achats succesifs, 1575 toises, c'est à dire 3/4 de la propriété. En 18380 des 130 familles de la village de Teișani, seulement 60 avaient restés libres, avec 4—8 arpents chaque. Les autres avaient devenues des serfs : un déplorable état social. Les planches annexées indiquent les quatre grandes phases de pénétration du grand domaine dans Teișani et la carte russe montre l'état de la propriété foncière de Teișani au moment où elle a été acquise par Miloș Obrenovici (le 30 octobre 1839).

S U M M A R Y

The landed property of Teișani is situated at 30 kms north from Ploiești, on the right bank of the river Teleajen. From ancient times the Yeomen who lived here had benefitted from the underground salt and from the carriage they did on the commercial road to the town of Brașov. However between 1683—1817, four great boyars from the Filipescu family obtained by successive purchases 1575 fathoms that is 3/4s of the property. In 1838, of the 130 families of the Teișani village only 60 had remained free, with a land of 4—8 acres each. The rest of them had become serfs : a terrible social estate. The pictures show the four great penetration phases of the grand domain into Teișani and the Russian map indicates the state of the Teișani landed property at the moment when it was bought by Miloș Obrenovici (the 30th of October 1839).

⁷⁰ Ibidem, DCXLV/351.

⁷¹ Ibidem, DCXLV/352.

⁷² O. D. Brezeanu, I. Jerean, N. I. Simache și M. Vulpescu, *op. cit.*, p. 19.